

ských zemích žijí starší lidé častěji sami, přičemž ve skandinávských zemích jsou tyto osoby s tímto stavem v podstatě spokojené. V jižní a východní Evropě žijí starší osoby častěji v domácnosti se svými příbuznými nebo dalšími osobami a také častěji očekávají, že se o ně rodina postará. Stejně tak je ve směru sever, západ, jih a východ Evropy prokázán klesající subjektivní pocit spokojenosti a dobrého zdraví.

Z kontextu evropských zemí a jejich nejpalčivějších problémů plodnosti a stárnutí vybočují svým způsobem postsovětské republiky (bez Pobaltí). Ani ne tak úrovní plodnosti, která je zde velmi nízká, jako spíše úrovní úmrtnosti. Naděje dožití se na Ukrajině u mužů snižuje a v Rusku roste jen velmi pomalým tempem, přičemž střední délka života mužů je oproti průměru zemí Evropské unie nižší o 16 let v Rusku a o 13 let na Ukrajině. Podle slov ruských demografů je největším problémem v tomto regionu špatný zdravotní stav obyvatelstva a nízká úroveň zdravotní péče. Pesimismus ruských demografů se týká i budoucího vývoje. Podle nich se v Rusku rodí velký podíl nemocných či oslabených dětí a velké množství dětí je v ústavní péči, ani zdravotní stav lidí středního věku se nelepší. Populační politika Ruska by tak podle demografů měla podporovat, spíše než zvyšování plodnosti, zlepšení zdravotního stavu populace.

A jak se k těmto výzvám postavit? Je velmi těžké najít recept na udržení ekonomické a sociální rovnováhy ve stárnoucích evropských společnostech. Z příspěvků na konferenci vyplynulo, že k důležitým faktorům pro zachování této rovnováhy patří flexibilní pracovní trh s dostatkem pracovních míst motivující mimo jiné ke skloubení práce a mateřství a k pozdějšímu odchodu do důchodu, změna v oceňování té práce, která nepřináší přímý finanční profit, vyvážený ekonomický rozvoj evropských zemí, ale také faktory jako zdraví a subjektivní pohoda, spokojenost nebo mezigenerační solidarita.

Debaty nad těmito a dalšími tématy bude pokračovat pod hlavičkou European Associa-

tion for Population Studies v širokém mezinárodním plénu zase za dva roky v Barceloně.

Více informací o konferenci, programu, účastnících a příspěvcích včetně abstraktů lze nalézt na <http://epc2006.princeton.edu/>.

Jana Vobecká

Konference Migrace – tolerance – integrace

Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě, Opava, 20.–21. září 2005

Ve dnech 20.–21. září 2005 uspořádal Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě společně s pražským zastoupením Rady Evropy mezinárodní konferenci *Migrace – tolerance – integrace II. Problematika národnosti a etnické integrace v současné společnosti střední Evropy a České republiky*. Letošní setkání vědců věnujících se tradičním i novým menšinám a politice vůči imigrantům proběhlo v nově zrekonstruované aule Slezské univerzity v Opavě a navázalo na předchozí ročníky, v nichž byla tématem například problematika jazyka nebo národnostně a sociálně smíšených rodin. Pozoruhodným a nevidaným rysem této dvoudenní akce byl nejen její interkulturní charakter, ale také pro naprostou většinu účastníků přirozené spojení tří konferenčních jazyků, vedle češtiny to byla slovenština a polština. Organizátoři konference se rozhodli zabývat v poslední době stále aktuálnější a populárnější tematikou otevřenosti dnešních pluralitních společností a přijímáním příslušníků národnostních menšin a migranty. Více než padesát referentů tematizovalo ve svých příspěvcích široké spektrum otázek spojených s integračními procesy národnostních menšin a nově přicházejících migrantů, jejich politickým a právním postavením a také s kulturními a sociálními aspekty jejich adaptace.

První den proběhlo plenární zasedání, v jehož první části vystoupili s příspěvky za organizátory ředitel Slezského zemského muzea v Opavě (SZM) PhDr. Jaromír Kalus,

prorektor Slezské univerzity doc. PhDr. Rudolf Žáček, Dr., a PhDr. Dana Beková z informační kanceláře Rady Evropy v Praze. Po jejich referátech nastiňujících cíle konference následoval příspěvek PhDr. Gabriely Sokolové, CSc., ze Slezského ústavu SZM o procesu integrace z pohledu sociologických výzkumů. Referát čerpal z výsledků šetření o polské a slovenské menšině na Ostravsku a Těšínsku, v němž pracovníci Slezského ústavu SZM v Opavě zkoumali míru integrace příslušníků obou menšin do majoritní společnosti v závislosti na různých faktorech. Na příkladech věkové a vzdělanostní struktury národnostně smíšených rodin a jejich hodnotové orientace jednotlivce demonstrovala Sokolová, jak důležitým předpokladem pro úspěšnou integraci je znalost jazyka. Tato integrace je podle ní bez pochyby oboustranným procesem. Podle referující jsou pro úspěšné dovršení integračního procesu migrantů zapotřebí dvě až tři generace. Na závěr Sokolová nastolila otázku vedení a hodnocení statistik týkajících se národnostní a mezinárodní migrace.

Mimořádně komplikovaným tématem migračních pohybů ve střední Evropě ve 20. století se ve svém příspěvku zabývala PhDr. Helena Nosková, CSc., z Ústavu soudobých dějin AV ČR. Nosková připomněla, že migrace – jak sociální za prací a lepšími životními podmínkami, tak přesuny etnických skupin – zasáhly ve 20. století ve velké míře všechny země Evropy. Nejvýznamnějším impulsem k organizovaným přesunům ve 20. století byla druhá světová válka. Vedle transferů německých minorit probíhaly rozsáhlé nucené migrace v SSSR v důsledku učení marxismu-leninismu. Tlak sovětské moci na výsadní postavení Rusů způsobil hned několik přesunů, v roce 1941 bylo například deportováno 400 000 povolžských Němců na Sibiř, wehrmachtu bylo předáno asi 2,2 miliónů Židů, dále Litevci, Lotyšů a Estonci. A s tím, jak se začala válka obracet ve prospěch SSSR, bylo v roce 1943 rozhodnuto o deportaci Karačajevců, stejný osud postihl obyvatel Kalmycké oblasti, asi 640 000 Kal-

myků a 250 000 krymských Tatarů. Nosková věnovala pozornost také národnostním přesunům v rámci Československa a došla k závěru, že řízené migrace byly v první polovině 20. století součástí národnostní politiky státu. Závěrem zformulovala zajímavé zjištění, že zatímco se v první polovině 20. století prolínaly migrace sociální, pracovní a etnické, byla určujícím faktorem poválečných nucených přesunů etnicita. Až do roku 1989 bylo Československo zemí, v níž probíhaly politicky motivované migrace směrem ven. Situace se proměnila v roce 1989, od kdy se Česká republika postupně stává cílovou zemí migrantů. Noví migranti zde utvářejí vnitřně strukturované skupiny, což Nosková ukázala na příkladě migrantů ze zemí bývalého Sovětského svazu. První skupinu podle ní tvoří inteligence, především špičkoví odborníci, pro něž je Česká republika zajímavou zemí. Dále jsou to bohaté vrstvy obyvatelstva usídlující se ve větších městech a dělnická vrstva. Podle Noskové by obě strany, tedy příslušníci migrantů na jedné a orgány ČR včetně Čechů samých na straně druhé, měly usilovat o větší politickou a kulturní toleranci těchto „nových“ skupin.

V návaznosti na předchozí příspěvky vystoupili k tématu jazykové politiky vůči migrantům a role jazyka v procesu integrace dva zahraniční hosté, profesor Roman Szul z Varšavské univerzity a profesor Boguslaw Wyderka z Opolské univerzity. Oba přednášející se shodli na tom, že pro sociální začlenění je jazyková integrace naprosto nezbytná. Ovšem jazyková integrace sama o sobě nemusí nutně znamenat úspěšnou sociální integraci, a to proto, že bezproblémovým ovládním jazyka nemusí jedinec automaticky přijímat hodnoty většinové společnosti. Roman Szul nabídl dále posluchačům zajímavou typologii jazykové politiky, kterou může uplatňovat přijímající stát vůči imigrantům.

Novým pohledům na možnost integrace tzv. cizí kultury se ve svém referátu věnovala prof. PhDr. Nina Pavelčíková, CSc., z Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Pavelčíko-

vá si položila otázku, zda deklaraci rovnosti ras jako takové *de facto* nezdurazňujeme jejich (fyzické) rozdíly, na což odpovídala pomocí odkazů na práce významných kulturních a sociálních antropologů. Toto téma je podle referentky mimořádně aktuální, obzvláště pro některé mladé výzkumníky, kteří odmítají uznávat Romy jako národnostní menšinu a tvrdí, že se jedná o nositele odlišné kultury. Svým příspěvkem Pavelčíková vyzvala účastníky k zamyšlení nad problémem identity, sebeidentifikace a vykořeněnosti člověka „bez identity“.

V následující čtvrtroční prezentovala PhDr. Miriam Moravcová, DrSc., z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze výsledky dotazníkového šetření ve třech vybraných městech v různých regionech ČR s relativně početným etnicky odlišným obyvatelstvem. Citovaný výzkum vycházel z předpokladu, že česká média představují českou společnost jako velmi netolerantní, a proto se výzkumná pracovnice snažila zjistit, nakolik česká společnost reaguje na fenomény jako například rasismus a extrémní nacionalismus. Z výsledků vyplývá na jedné straně to, že česká veřejnost projevy intolerance spíše odsuzuje, na straně druhé je podle Moravcové ovšem patrné, že informace o konfliktních situacích často nejsou založené na osobních zkušenostech. První den konference pokračovala v plénu referáty o obecnějších problémech migrace, tolerance a integrace.

Druhý den bylo na programu paralelní zasedání workshopů. Obzvláště přínosné bylo zasedání workshopu věnovaného procesům integrace a asimilace ve vztahu k tradičním národnostním menšinám. Potvrzuje se, že přínos opavských konferencí spočívá především v pravidelném setkávání odborníků a v jejich odborném diskurzu týkajícím se soudobých problémů studia tradičních etnických minorit v ČR. Sekce vedená PhDr. Olgou Šrajerovou, CSc., ze Slezského ústavu SZM v Opavě byla rozdělena na dvě části, v první byly prezentovány poznatky o výzkumu slovenské, židovské, rusínské, německé a řecké národnostní menšiny v ČR, těžiště druhého

bloku představovaly diskusní příspěvky o Romech v Česku a na Slovensku.

S tématem poválečné situace slovenské minority na Ostravsku vystoupil doc. RNDr. Radim Prokop, CSc., ze Slezského ústavu SZM v Opavě. O identitě židovské minority hovořila PhDr. Blanka Soukupová z Fakulty humanitních studií UK v Praze, zabývající se dlouhodobě vývojem etnických a národnostních auto- a heterostereotypů na základě národnostního a politického zařazení. Odsun Němců a jeho pozice v komunikativní paměti občanů českého pohraničí s Bavorskem byl tématem referátu Mgr. Lukáše Novotného, M.A., ze Sociologického ústavu AV ČR. K příspěvku se rozvinula široká diskuse jak o teoretickém konceptu paměti a kultury vzpomínání, tak i o vlivu odsunu sudetských Němců na postoje obyvatel českého pohraničí. Mgr. Ludmila Staňková z Pedagogické fakulty UP v Olomouci se zabývala řeckou minoritou v ČR. Představila menšinu a její svazové aktivity, včetně historického výkladu o řecké migraci do Československa a současném počtu jejích příslušníků, geografického rozmístění a otázek vzdělání, tradic, náboženství a lidové kultury.

Podobně jako minulý rok se i letos organizátoři konference zaměřili na současné trendy v mezinárodní migraci a na její dopady v České republice. Proto byl druhý workshop věnován netradičním imigračním komunitám. Celkově vzato ovšem jeho konání můžeme označit za méně vydařené. Třebaže v něm zaznělo hned několik zajímavých příspěvků zabývajících se jak teorií, tak i praxí migrací a migrační politiky, rozvinula se nad novými poznatky jen málokdy konstruktivní diskuse.

Doc. PhDr. Ján Lidák, CSc., z Ekonomické univerzity v Bratislavě promluvil o problémech tolerance islámské menšiny v Evropě a o rostoucím migračním trendu ze zemí islámského vyznání obecně. V návaznosti na tento příspěvek přednesla Mgr. Kateřina Kantarová z Filozofické fakulty UK velmi zajímavý referát o arabské komunitě v České republice. Prezentovala výsledky z vlastního

výzkumu uskutečněného pro účely diplomové práce. Autorka uvedla několik společných rysů arabské komunity v ČR a zmínila, že na rozdíl od Francie arabská komunita v ČR zatím neutváří ghetta. Oba přednášející se zabývali aktuálním problémem budování nové identity evropských muslimů a neúspěchy některých evropských multikulturních politik vůči migrantům arabského původu.

Dva další referáty od Mgr. Hedviky Novotné z Fakulty humanitních studií UK a Mgr. Yany Leontiyevy ze Sociologického ústavu AV ČR a Fakulty sociálních věd UK byly věnovány současné ukrajinské migraci do ČR. Autorka prvního příspěvku zaměřeného hlavně na současnou pracovní migraci z Ukrajiny nabídla typologii ukrajinských migrantů podle míry jejich integrace do české společnosti. Tématem druhého příspěvku byly problematické aspekty novodobé ukrajinské migrace, vztahy starších migračních vln Ukrajinců a jejich zapojení do sociálního, kulturního a občanského života. Na závěr referentka nastínila možnosti spolupráce menšiny na procesu integrace nových přistěhovalců.

Mezi další referující patřil Mgr. Martin Kovář z Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity, který se věnoval zejména historii migračních procesů z post-sovětské Asie do ČR. Mgr. Renáta Klečková z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně přednášela o programech neziskových organizací zaměřených na vzdělávání a výchovu k multikulturalitě u studentů práv. Na závěr workshopu prezentoval rektor Ostravské univerzity doc. RNDr. Vladimír Baar, CSc., poznatky o vietnamské komunitě v ČR, kterou si vybral jako příklad úspěšné adaptace minority z jiného kulturního prostředí.

Poslední a vzhledem k množství účastníků nejméně početný byl workshop o sociálně-ekonomických, demografických a právních problémech spojených s příchodem migrantů. Mgr. Blanka Tolarová z Fakulty sociálních věd UK ve svém příspěvku „Integrace cizinců očima expertů“ referovala o průběhu a předběžných výsledcích výzkumu ži-

vota cizinců v ČR založeného na biografických vyprávěních samotných cizinců a na expertních rozhovorech s aktivisty nevládních organizací, kteří se podílí na bezprostřední práci s cizinci. Vedle každodenních problémů cizinců, jako například uzavřenosti české společnosti, právní nejistoty statusu dlouhodobého pobytu nebo absence informací o platných právních předpisech, hovořila Tolerová také o nejasnosti a netransparentnosti státní koncepce integrace cizinců a o nedostacích při realizaci české integrační politiky. Další referenti se zabývali užšími problematickými aspekty spojenými s migrací a zapojováním se do nového prostředí. Příspěvek PhDr. Ivany Fialové z Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity byl věnován psychosomatickým obtížím uprchlíků z území s vojenskými konflikty; PhDr. Dagmar Mastiliaková, Ph.D., ze Zdravotně sociální fakulty Ostravské univerzity mluvila o problému transkulturního ošetřovatelství. Na závěr diskuse se připojila také Mgr. Anna Grušová z Poradny pro uprchlíky a pohovořila o výhodách a nedostacích pilotního projektu „Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“. Tento projekt nabízí kvalifikovaným zahraničním pracovníkům zaměstnaným v ČR možnost požádat o povolení k trvalému pobytu ve zkrácené lhůtě.

Přívlastek mezinárodní ke konferenci po zásluze patří. Dva dny v Opavě přinesly celou řadu inspirativních vědeckých diskusí mezi pracovníky různých (nejen) společenskovedních disciplín ze zemí střední Evropy. Obzvláště přínosná byla sekce o tradičních národnostních menšinách, v níž byly prezentovány poznatky z nových výzkumů různých pracovišť nejen v ČR. Workshopy o migračních tech byly kvalitativně slabší, ukazuje se ovšem, že téma migrací začíná být v českém vědeckém diskurzu žádané.

Yana Leontiyeva
Lukáš Novotný